

A pellagra-betegség.

A pellagra (pel agra = durva bőr) sajátságos lefolyású, nehéz és rendszeren évek hosszú során át elhúzódó betegség, mely kezdetben egyszerű bőrbetegség alakjában mutatkozik (a honnét neve is származik), de későbbi stádiumában nehéz gyomor- és bélbetegség tünetei is hozzájárulnak, mindinkább általános bántalomná fajul, végül az idegrendszer is megtámadja és rendszeren halállal végződik.

Újabbkori betegség ez, melyet eddig csakis Európában észleltek. Azok a közlemények, melyek szerint a pellagra Afrika egyes északi partvidékein is előfordulna, nem bizonyultak hiteleseknek. A pellagra legelőször Spanyolországban jelentkezett a múlt században (1735), valamivel későbbben Olaszországban is (1750—75); Franciaországban csak a jelen század elején és 1830. körül Romániában is kezdett terjedni.

Nekem alkalmam volt épen Romániában 11 évi ott tartózkodásom alatt, mint egyetemi tanárnak és kórházi főorvosnak, e betegséget tanulmányoznom.

Mikor én 1862-ben Romániába kerültem, ott már minden orvos ismerte e betegséget, és egyes pellagraesetek már minden kórházban és tébolyházban voltak találhatóak.

Akkorában általában az volt a vélemény e betegségről, hogy határa az északi szélességnek 42—46 fokán túl nem terjed; s ime, Románia a 43° 44' és 48° 17' északi szélesség közt fekszik. Ebből tehát már akkor láttam, hogy a pellagra Romániában az addig fölvetett zónát már túlhaladta, és így továbbterjedésben van,* a mit későbbi megjelenése a Moldvával északra határos Bukovinában és a legújabb időben Magyarországon csakugyan igazolt is, a mennyiben e betegség ez országokban akkorában még ismeretlen volt. Idővel azonban, mint már említém, a pellagra innét lassanként és észrevétlenül először Bukovinába és legújabban hazánkba is átterjedt. Ez a körülmény vezet, hogy e betegség mivoltát hazánk nagy közönségével is megismertessem. Ez volt a célja

* Scheiber S. H., A pellagráról. Budapest, 1874. — Ueber Pellagra in Rumänien. Vierteljahrsschrift f. Dermatologie u. Syphilis. 1875.

annak a füzetnek* is, mely e tárgyról tőlem már a múlt nyár folyamán megjelent.

Hazánkban az első hír e betegségről 1888-ban merült föl, midőn t. i. Dr. Major a Bukovinából hazánkba települt csángó magyarok közt, kik főleg kukoriczával táplálkoznak, több pellagra-esetet észlelt, és ez észleleteit az »Orvosi Hetilap«-ban közzétette. Egy évvel reá (1889-ben) Dr. Takács nagysomkúti (Szatmár-megye) orvos ugyane lapban öt pellagra-esetről referált, a melyeket az ottani vidék oláh lakossága közt észlelt. E közleményekre nézve azonban a nemrég elhalt Schwitter tanár kijelentette, hogy a közölt eseteket nem tartja pellagrának. Ezek után a nevezett orvosok között heves polemia fejlődött, a melynek eredménye mégis az lett, hogy Schwitter tekintélye a pellagrakérdést hazánkban 10 évre elnémitotta. A múlt év tavaszán azonban a pellagra Szilágy- és Kolozs-megyében egyszerre tömegesen, kis járvány alakjában jelentkezett, a melyről Purjesz és Marschalkó kolozsvári tanárok, valamint későbbben a kormány részéről kiküldött egészségügyi bizottság tett jelentést.

Ez a járvány tehát igazat adott Major és Takács közleményeinek, a melyek azt bizonyították, hogy e veszedelmes betegség már tíz évvel ezelőtt kezdett hazánkban befészkelődni. Az említett jelentések után most már egymást érték a múlt tavasz és nyár folyamán az újabb megújabb pellagramegbetegedésekről közölt hírek. Így tettek jelentést a nagy-károlyi kórházból Dr. Áldor és Sternberg 4 esetről, Temesvárról Dr. Bécsi Gedeon 1 esetről, a máramarosmegyei kórházból 3 esetről (Dr. Lengyel), Medgyesről (Kisküküllő-megye) Dr. Sándor 1 esetről és végül Székelykevéről az ottani csángó telepések közül 6 esetről.

Megjegyzendő, hogy mindeme megbetegedések kevés kivétellel az illető vidékek román lakossága között fordultak elő, a kik az utolsó 3 évi rossz termés és a tavalyi sertésvész következtében nagyon elszegényedvén, kizárólag kukoriczával táplálkoztak, holott azelőtt ők is vagy kizárólag búzaliszttal, vagy kukoriczával vegyes eledellel éltek. A magyarországi és erdélyi oláhok a kukoriczát legtöbbször kenyéralakban fogyasztják, a romániai oláhok és az olaszok pedig az ú. n. »polenta« alakjában eszik. Ezt a romániai oláhok »*mamaligá*«-nak, az ott lakó magyarok »*puliszká*«-nak, az erdélyi szászok pedig »*palukes*«-nek hívják. Ez a szegényebb oláh lakosság főelege, a mihez télen át vörös- vagy foghagymát, nyáron félig érett gyümölcsöt, nyers ugorkát, salátát és más különféle főzelékeket esznek; ellenben a romániai városi lakosság, az ottani külföldiek és zsidók, bármily szegények legyenek is, búzakenyérrel, hússal stb. táplálkoznak.

* A pellagra. Budapest, 1898. Franke Pál kiadásában.

A *pellagra lefolyásában* három stádiumot lehet megkülönböztetni. Az *első stádium* abban áll, hogy a test fedetlen részein a bőrön vörhenyes kiütés támad, t. i. a kézen, az alkar alsó részén, az arczon, nyakon, tarkón, a mell felső részén és mezitlábásoknak a lábán is. E kiütésnek az a jelleme, hogy csakis a tavaszi hónapokban (márczius, április vagy május) a melegebb napsugarak megjelenése idején jelenik meg, a nyár vége felé pedig (augusztus, szeptember) ismét magától eltűnik, egész télen át lappangásban marad, és a következő tavasszal ismét kiújul. A kiütés a betegnek égő fájdalmat okoz, a mely a napsugarak érintésére még hevesebbé válik.

Midőn a kiütés 2—3 évi ciklusban ismétlődött, de néha már az első kiütés alatt vagy után is, a betegség *második stádiuma* áll be, a melyet nagyfokú gyomor- s bélhurut jellemez. A beteg elveszti ételvágyát, bélcsikarásban és erős hasmenésben szenved, a mi az amúgy is rosszul táplált beteget roppantul elgyengíti, a beteg ágyban fekvő lesz, álmatlansággal küzd, lelki hangulata nyomott, igen lesóványodik és vérszegénységben szenved. E második, valamint a reá következő harmadik stádium ugyanazon időszakosságnak van alávetve, mint az első, azzal a különbséggel, hogy minél idősebb a kór, annál tökéletlenebb a hidegebb évszaki lappangás. A második szakasz tünetei több éven át ismétlődhetnek, míg általános senyvedés, vizenyő és végkimerülés következtében a halál be nem következik a nélkül, hogy a harmadik szakaszbeli tünetek megjelentek volna.

A *harmadik stádium* főjelleme az idegrendszer nagyobb, vagy kisebb-fokú zavarában áll. Ez különféle alakban mutatkozik: *a)* határozott elmebetegség alakjában, még pedig legtöbbször a búskomorság, ritkábban a mánia vagy a hűdések butaság (*paralysis progressiva*) és dementia alakjában; *b)* az elme érintetlen marad és inkább a hűdések és görcsök különböző alakjai és fokai jelenkeznek.

A pellagrát előidéző okozati momentumok fölött a vélemények a különböző bűvárok között igen eltérők. Némelyek ugyanis *bizonyos éghajlati és talajbeli viszonyoktól* származtatják, mivel a kór Európának csak bizonyos vidékein fordul elő és az évszaknak bizonyos részeihez van kötve. Ez ellen azonban mások azt hozták fel, hogy e bántalom újabbkori betegség, és eme vidékeken ugyanazon éghajlati és talajbeli viszonyok uralkodtak már megjelenése előtt is. Mások a betegség okát *társadalmi viszonyokkal* teszik kapcsolatba, minthogy majdnem kizárólag a szegény falusi földművelő lakosságot éri, és a kórt a nem-elegendő és rossz táplálkozásból, ruházatból és rossz lakásbeli viszonyokból származtatják. Ez ellen azonban azt az ellenvetést lehet tenni, hogy a legnagyobb ínség épen nagy városokban észlelhető, a hol ezenkívül még más kedvezőtlen körülmények is hozzájárulnak a néha éhenhalállal küzdő nyomorúsághoz,

minő a rossz levegő, egészségtelen nedves pinczelakások, az ily lakások túltömöttsége stb. És a pellagrát mégis hiába keressük a városokban, a hol inkább sülyt (scorbut), éhanyagmázt és más sanyarú viszonyokból eredő betegségeket tapasztalunk.

A legtöbben a pellagra okát a *kukoriczával való táplálkozásban* keresik,* minthogy már régen feltűnt, hogy a pellagra csakis oly vidékeken fordul elő, *a hol a lakosságnak főeledele a kukoricza*, a mely a gabonanemektől abban különbözik, hogy, miként a rizs, nagymennyiségű keményítőt, *igen kevés fehérjeféle anyagot* és épen semmi sikért nem tartalmaz, minél fogva egymaga az egészség és élet fentartására elégtelen táplálék.

Hogy a kukoricza káros hatása miben rejlik, arra nézve a vélemények különbözők. Némelyek a pellagra okát az eledel egyformaságában és különösen a kukoriczának fehérjeféle anyagokban való szegénységében keresik; mások nem annyira az egészséges, mint inkább a valami módon megromlott, üszkös vagy más betegség lepte kukoriczával való táplálkozásnak tulajdonítják ama mérges hatást az emberi szervezetben, a mely a pellagrakórban nyilvánul.

Bármily tetszetősek is azonban ez elméletek, én a pellagráról más véleményen vagyok, s a pellagrát újabb keletkezésű, ú. n. *népbetegségnek* tartom, mely, mint a süly és a lepra (hélpoklosság), különféle, részint ismeretes, részint ismeretlen hatások közreműködése útján keletkezett. Mindeme betegségekben a rossz táplálkozás, a rossz egészségügyi, társadalmi és talajbeli viszonyok igen fontos szerepet játszanak.

Az emberi történet minden korszakában a Föld különböző vidékein keletkeztek bizonyos népbetegségek, a nélkül, hogy az ember tudta volna, hogyan és miért. Ezek vagy korlátozva maradtak az illető vidékekre (endemiák), vagy más országokra is kiterjedtek és járványosakká váltak (epidemiák), mint pl. a kolera, a pestis, majd idővel véglegesen eltűntek, vagy enyhébb alakban megmaradtak. De hogy ily betegségek miért keletkeztek bizonyos időszakokban, azt ép oly kevéssé tudjuk, mint megfogyásuk vagy tökéletes eltűnésök okát.

Egy ily ősidőktől ismeretes betegség a lepra, a mely Afrikából és Arábiából kiindulva, lassanként egész Ázsiára és Európára is kiterjedt, a hol a középkorban szörnyű módon dühöngött. A XVI. században azonban Európa legnagyobb részéből eltűnt, a nélkül, hogy tudnók az eltűnés okát, vagy, hogy Skandinávia egyes vidékein és egyes középtengeri szigeteken miért uralkodik még mai nap is.

* V. ö. »A pellagra-betegség s a kukoricza« című közleményt a Természettudományi Közöny 1884. évi folyamában. SZERK.

A skorbut is olyan betegség, a mely most Európában ritkán fordul elő, holott az előző évszázadokban egész Európában endemikusan és járványosan uralkodott. A skorbutot eleinte kizárólag tengeri hajókon észlelték, későbbben a tengerparti vidékekre és innét az országok belsejébe is elterjedt. A skorbut okát is majd a rossz és romlott, majd az egyforma eledellel való táplálkozásban, majd a sötét és nedves lakásokban és más rossz egészségügyi és társadalmi viszonyokban keresték és keresik még most is.

Az én nézetem szerint a pellagra sem más, mint újabbkori népbetegség, a melynek eredete szegénység, nyomor, rossz táplálkozás, rossz ruházkodás, egészségtelen lakás és más kedvezőtlen, előttünk ismeretlen viszonyokban keresendő, a melyek a vérben és az idegrendszerben oly táplálkozásbeli zavarokat idéznek elő, a melyek a pellagra különböző kórtüneteiben nyilvánulnak. A kórokozó tényezők kellő hatása után az emberre, az arra való hajlamosság mellett csak valamely alkalmi ok szükséges, mint pl. nehéz munkában kifáradás, a Nap forró sugarainak hatása, rossz eledel (romlott kukoriczaliszt) stb., hogy a kór kitörjön.

A pellagra Európa bizonyos vidékéről (Spanyolország) kiindulván, lassan-lassan nagyobb területeket hódított és hódít meg, és mindinkább nagyobb néptömegeket lep meg. Spanyolországból egyrészt Olaszországra, másrészt Franciaországra terjedt át; későbbben Romániában kezdett lábra kapni; Olaszországból az isztriai tartományokba és déli (olaszok lakta) Tirolra, Romániából pedig egyrészt Bukovinára, másrészt és legújabban Erdélyre és Magyarországra is átterjedt, sőt legújabb, Szerajevóból kapott értesülesem alapján a pellagra már Boszniában és Hercegovinában, Szerbiában és Horvátországban is előfordul szörványosan. Ebből tehát látható, hogy a pellagra is, úgy mint más népbetegségek, a Föld egy bizonyos pontjából kiindulva, lassan ugyan, de mindinkább továbbterjed, miként már 35 évvel ezelőtt, Romániában való tartózkodásom idején, megjósoltam, midőn meggyőződtem, hogy ott a pellagra az akkorig felvett zónát már jóval túlhaladta.

Az a vélemény, hogy a pellagra csakis egy bizonyos emberfajt, t. i. a román fajt támadja meg, mindaddig el volt terjedve, míg a kór csak Spanyol-, Francia-, Olaszországra és Romániára szorítkozott. De már Romániában tapasztaltam, hogy zsidók is, ámbár igen ritkán és sokkal enyhébb alakban, megkapják e betegséget. Későbbben Kluczenko, a bukovinai pellagra leírója, kimutatta, hogy az ottani románokon kívül a ruthének is megbetegednek pellagrában; és most újabban a Szerajevóból kapott értesítésből látjuk, hogy a délszláv népnek is hajlandósága van e kór iránt. Így tehát azt lehet mondani, hogy e betegség, mint minden népbetegség, nemzetiségi különbség nélkül mindenkit megtámad.

Az a körülmény, hogy mindazon országokban, a hol eddig a pellagrát észlelték, a falusi szegény nép főeledele a kukoricza (a mely országokból még a fent nevezett délszláv tartományok sincsenek kivéve), a legtöbbekben azt a meggyőződést keltette, hogy a pellagra oka csakis a kukoricza lehet.

Az ellen, hogy a kukoricza kevés fehérjetartalma, és ennélfogva kevés tápláló értéke miatt volna a pellagra okozója, azt lehet felhozni, hogy pl. Indiában, a hol a népség igen szegény, nagy néptömegek kizárólag rizzsel és burgonyával élnek, a melyek tápláló értéke azonban még kevesebb, mint a kukoriczáé, és a pellagra ott mégis teljesen ismeretlen.

Már Romániában észleltem, hogy a pellagra enyhébb alakjai zsidókon is előfordulnak, ámbar ők soha, vagy csak ritkaságképen esznek kukoriczalisztból készített ételeket. De észleltem a városi oláh lakosság közt is nehéz, halálos kimenetelű pellagra-eseteket is, még pedig oly egyéneken, a kikről fel sem tehető, hogy kizárólag, vagy csak nagyobb részt is kukoriczával táplálkoztak volna. Tapasztaltam t. i. egy vendég-lősnön és két házi szolgán, számba sem véve, hogy Romániában a városokban még a legszegényebb ember is búzakenyérrel táplálkozik. Továbbá egy a markutzai (Bukarest melletti) tébolyháznak 1868-ról szóló jelentéséből kitűnik, hogy az abban az évben ott felvett új betegek legnagyobb része oly vidékekről jött a kórházba, a hol búza és kukoricza hiányában a lakosok kénytelenek voltak árpalisszal és más rossz eledellel táplálkozni.

A pellagra szórványosan Franciaország némely vidékein is előfordul, a hol nemcsak, hogy kukoricza nem szolgál eledelül, hanem egyáltalában nem is termesztik. Továbbá egy Ullersperger-től közzétett jelentésből kitűnik, hogy pontos adatok szerint Spanyolországban a pellagrások egyike sem táplálkozott a kór kitörése előtt kukoriczával.

A pellagra ugyan minden korban és mindkét nembeli egyéneken előfordul, de aránylag mégis igen ritkán gyermekeken. Ha pedig a kukoricza okozná a pellagrát, akár kevés tápláló értéke, akár romlott volta miatt, akkor a gyengébb alkotású gyermekek nagyobb számban betegednének meg, mint a felnőttek. Azután sajátságos, hogy némelyek akút módon betegednek meg, és rövid idő múlva elhalnak, mások pedig 10—15 éven át is elszenvedik a betegséget, a míg belehalnak. Végül feltűnő, hogy egyazon családban ugyanazon körülmények közt az egyik tag megbetegszik, a másik pedig egészséges marad.

Míndez tehát azt tanúsítja, hogy a pellagrának nem lehet egyedüli, vagy főoka a kukoriczával való táplálkozás. Ime, az *ergotismus*-nak nevezett betegség, a melyet anyarozssal nagyobb mértékben fertőzött gabonaliszt okoz, csak bizonyos években, bizonyos szűkterületű vidékeken mutatkozik, a midőn és a hol az anyarozs erősen elterjedt, és nem marad

sehol endemikus; a pellagra ellenben, mint a többi népbetegség, mindinkább terjedőben van, a hol egyszer befészkelődött, endemikusan megmarad és onnét nem irtható ki.

A pellagrának van enyhébb, középserű és nehéz alakja. Ez utóbbi, sajnos, a leggyakoribb.

Ámbár a pellagra eredetét leginkább a szegénységben, nyomorban, rossz táplálkozásban stb. kell keresni, mint más népbetegségeken is észleljük, *kivételesen* városi lakókon és általában jobb viszonyok közt élőkön is előfordul, még pedig nemcsak enyhébb, hanem erősebb alakjaiban is.

Vajjon fog-e, és meddig fog e veszélyes betegség Európában terjedni, ki tudná előre megmondani. Más népbetegségekből következően, nem lehetetlen, sőt valószínű, hogy Európának eddig ment részeire is kiterjeszkedik.

A pellagra gyógyítását illetőleg a kórbuvárok egybehangzó tapasztalatai szerint az enyhébb fokú és kevésbé előrehaladott esetek jó ápolással, jó és tápláló eledellel és erősítő szerekkel (chinin, vas, arzén, bor) enyhíthetők, sőt maradandóan is meggyógyulhatnak, ha a betegek megint nem térnének vissza előbbi viszonyaikhoz és életmódjukhoz; az előrehaladottabb stádiumban levő betegek, ideiglenes javulásuk ellenére is, menthetetlenül elvesznek.

Olaszországban és legújabban Roveredóban (Dél-Tirol) pellagrások számára külön kórházakat, »pelagrosériá«-kat építettek, a melyekben a kevésbé előrehaladott betegeket ápolják és a betegség mivoltát tanulmányozzák.

Ime egy új veszedelem van terjedőfélben, a mellyel számot vetni s leküzdésére idejében intézkedéseket tenni a hatóságnak és a társadalomnak egyaránt hivatása.

DR. SCHEIBER S. H.